

Ramka ekspercka 24. Bożena Wojtasik: *Od poradnictwa zawodowego do poradnictwa kariery. Refleksje poradzoawcy*

Bożena Wojtasik, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki ogólnej, zajmuje stanowisko profesora Dolnośląskiej Szkoły Wyższej (DSW) we Wrocławiu

Jej działalność naukowa i dydaktyczna skupia się na poradzoawstwie, współczesnych nurtach w poradnictwie kariery, poradnictwie edukacyjno-zawodowym, metodach i technikach badań pedagogicznych, seminarium monograficznym, seminarium magisterskim. W Dolnośląskiej Szkole Wyższej prowadzi seminaria doktoranckie, wypromowała 4 doktorów.

Główne zainteresowania naukowe obejmują: 1 – teoretyczne perspektywy badań nad poradnictwem edukacyjno-zawodowym, 2 – problematyka całościowego poradnictwa edukacyjno-zawodowego oraz wsparcia społecznego i pracy socjalnej, 3 – zadania doradcy kariery, jego społeczne funkcje i przemiana roli we współczesnym świecie, pomoc doradcy w refleksyjnym rozwiązywaniu problemów, konstruowaniu kariery, osiąganiu sukcesów życiowych, 4 – problemy edukacyjno-zawodowe młodzieży i osób dorosłych, związane z poznawaniem siebie, świata pracy, wyborem dróg życiowych, podnoszeniem kwalifikacji, szukaniem pracy, bezrobociem. Opublikowała 4 monografie, 12 książek (pod redakcją) oraz i ponad 50 artykułów. Wśród ważniejszych publikacji należą takie monografie, jak: *Wybór doradcy zawodu przez młodzież, rodziców, nauczycieli*, Wrocławska Oficyna Wydawnicza (1993), *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradzoawstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego (1993); *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa (1997); *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa (2011). Poza pracą naukową i dydaktyczną na podkreślenie zasługuje Jej działalność organizacyjna, której dowodem jest pełnienie przez wiele lat funkcji dyrektora Instytutu Pedagogiki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu, dziekana Wydziału Nauk Pedagogicznych tej uczelni i funkcji dziekana Wydziału Zamiejscowego DSW w Kłodzku. Warto podkreślić, że Bożena Wojtasik jest członkiem Stowarzyszenia Doradców Szkolnych i Zawodowych Rzeczypospolitej Polskiej a w latach 1999-2003 pełniła funkcję Przewodniczącej Stowarzyszenia.

Od poradnictwa zawodowego do poradnictwa kariery. Refleksje poradzoawcy
Poradnictwem zawodowym zajmuję się od wielu lat. Jestem ciągle zafascynowana tą tematyką, ale przyznam, że zagadnieniem tym zajęłam się przypadkowo. Podejmując pracę w poradni wychowawczo-zawodowej w 1983 roku interesowałam się terapią, ale okazało się, że mogę pracować jedynie w dziale orientacji i poradnictwa zawodowego i tak już zostało. Byłam więc aktywnym uczestnikiem zmian w poradnictwie i sama ich doświadczałam. Po kilku latach pracy w poradni doświadczenia te poddałam głębszej refleksji, pisząc dysertację doktorską, a następnie podejmując pracę na Uniwersytecie Wrocławskim jako asystent, później jako adiunkt, a w Dolnośląskiej Szkole Wyższej, jako profesor. Obecnie próbuję z pewnego dystansu analizować problemy, które napotykałam w praktyce poradniczej, odwołując się do rozmaitych teorii, do poradzoawstwa i dzielić się swoją wiedzą ze studentami.

Poradnictwo zawodowe – pomoc w wyborze zawodu i szkoły (lata 80-te i początek 90-tych)

Przed okresem transformacji społeczno-kulturowej termin poradnictwo zawodowe był przeważnie używany w wąskim znaczeniu jako udzielanie pomocy w wyborze zawodu i szkoły (najczęściej przez poradę). Podkreślano ważność interakcji, w jaką wchodził doradca z radzającym się, istotna była znajomość szkół, dróg kształcenia, zawodów, do których przygotowywano młodzież. Tak określane poradnictwo zawodowe, eksponujące funkcję doradczą, często było utożsamiane z „indywidualnym poradnictwem zawodowym” i traktowane jako ostatni etap długotrwałej działalności, jaką była orientacja zawodowa. Zdarzało się również używanie terminu poradnictwo zawodowe w szerokim znaczeniu i traktowanie go jako długotrwałego działania, jako wychowywania do wyboru zawodu, celową, systematyczną

długotrwałą działalność socjalizującą i wychowawczą. Natomiast, gdy stosowano ujęcie systemowe ukazywano poradnictwo zawodowe jako zjawisko społeczne, jako podsystem systemu wychowania (Wojtasik, 1994, s. 22).

Korzystanie z pomocy orientacji i poradnictwa zawodowego kończyło się w zasadzie na 18 roku życia, a wybór zawodu traktowany był jako jednorazowa decyzja, najczęściej dokonywana po ukończeniu szkoły, uważana za decyzję ostateczną, przesądzającą o całym życiu człowieka. Doradca najczęściej podejmował decyzję za osobę radzącą się. Po poradę przede wszystkim zgłaszała się młodzież z tzw. grup dyspanseryjnych, która miała przeciwwskazania do wykonywania niektórych zawodów. Ważne były orzeczenia poradni wychowawczo-zawodowej, dotyczące przeciwwskazań. Wydając je skupiano się przede wszystkim na tym, czego uczeń nie może robić, czyli określano głównie słabe strony jednostki. W poradni wychowawczo-zawodowej, w której pracowałam, stosowano baterie testów psychologicznych i pedagogicznych. Diagnozowanie i wydawanie orzeczeń, to były najważniejsze zadania doradcy. Sytuacja zaczęła się zmieniać około 1985 roku, kiedy Julia Woroniecka wspólnie z Ewą Jańczak-Obst napisały scenariusze zajęć z młodzieżą i zaczęły przeprowadzać warsztaty, na których młodzież poznawała siebie, swoje zainteresowania, swoje mocne strony, a później zawody i szkoły. Nastąpiła „odwilż” w twardych metodach pracy doradcy. Wielu wrocławskich doradców zostało przeszkolonych i z entuzjazmem przystąpiło do wspierania młodzieży w bardziej samodzielnym dokonywaniu przez nią wyborów zawodowych.

Nowe idee i nowe podejście do poradnictwa były zasługą głównych twórców nowoczesnego poradnictwa zawodowego w Polsce, a zwłaszcza profesor Wandy Rachalskiej, która wydatnie przyczyniła się do optymalizacji działań w obszarze orientacji i poradnictwa zawodowego. Wspólnie z dyrektorem Krajowego Urzędu Pracy Włodzimierzem Trzeciakiem, profesorem Berndtem Joachimem Erteltem z Wyższej Szkoły Federalnej – Wydział Organizacji Pracy w Mannheim i doktorem Bernhardem Jenschke z Niemieckiego Urzędu Pracy, tworzyli ogólną koncepcję i nowe struktury poradnictwa zawodowego w Polsce.

Profesor Wanda Rachalska publikowała książki, artykuły, uczestniczyła w konferencjach polskich i zagranicznych, nawiązywała kontakty z doradcami z całego świata, wykształciła wielu studentów, magistrów, doktorów, prowadziła seminaria naukowe a także współpracowała z doradcami – praktykami. Miałam zaszczyt uczestniczyć w seminariach organizowanych przez Profesora. Grupa kilkunastu młodych naukowców, dyskutowała tam nad tekstami związanymi z poradnictwem, przedstawiała swoje artykuły, które były poddawane konstruktywnej krytyce, poznawała teorię i praktykę poradnictwa zawodowego.

Profesor Wanda Rachalska opublikowała w roku 1987 książkę pt. *Problemy orientacji zawodowej*, ukazującą wieloaspektowość, wielostronność i interdyscyplinarność podstaw orientacji zawodowej. Praca ta była adresowana do nauczycieli, pracowników poradni wychowawczo-zawodowych i studentów, ale także korzystali z tej ważnej publikacji lekarze, psycholodzy, socjolodzy i ekonomiści.

W tym samym czasie profesor Alicja Kargulowa, budowała nową subdyscyplinę nauk społecznych – poradoznawstwo. Poradoznawstwo jest nauką o poradnictwie lub teorią poradnictwa. Profesor organizowała już od 1979 roku Naukowe Seminaria Poradoznawcze „Poradnictwo we współczesnym społeczeństwie” i wydawała materiały pokonferencyjne. W seminariach, na których były rozważane teoretyczne i metodologiczne problemy poradoznawstwa uczestniczyli: psycholodzy, pedagodzy, andragodzy, filozofowie, socjolodzy, oraz pisząca te słowa, najpierw jako młody asystent, później jako bardziej doświadczony adiunkt, gdyż pracę doktorską pt. „Społecznie preferowane modele działalności doradcy zawodu przez młodzież, rodziców i nauczycieli” napisaną pod kierunkiem profesor Alicji Kargulowej obroniłam w 1992 r. na Uniwersytecie Wrocławskim w Wydziale Nauk Historycznych i Pedagogicznych.

Na początku lat 90-tych podstawy psychologiczne poradnictwa zawodowego, szczególnie dotyczące nowego obszaru pracy z osobami bezrobotnymi stworzył Profesor Augustyn Bańka, publikując podręcznik pomocy psychologicznej (Bańka, red. 1992) Już wtedy zaczęły się pojawiać poważne sygnały mających nastąpić zmian w poradnictwie zawodowym.

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe – wspólne planowanie drogi zawodowej (połowa lat 90-tych do wstąpienia Polski do UE 2004)

W Polsce, ale także w wielu krajach na całym świecie zaszły gwałtowne przemiany w sferze społeczno-kulturowej. Można było obserwować, że realia świata szybko się zmieniają powodując nieprzejrzystość, płynność i niepewność sytuacji społecznych. Pojawiły się nowe formy ryzyka i nowe formy zaufania. Nastąpił postęp globalizacji, zmiana społeczna i kulturowa, która wynikała z dynamicznego rozwoju nowych technologii, szczególnie informacyjnych. Nastąpiło przejście ze społeczeństwa modernistycznego do nowoczesnego.

W naszym kraju zmiany związane z realiami świata nowoczesnego nałożyły się po roku 1989 na zmiany polityczno-ekonomiczne. Zmiany te dotyczyły ustroju państwa i gospodarki. Jak pisał Piotr Sztompka zaostrzył się dysonans dwóch kultur: realnego socjalizmu oraz kultury demokratycznej i rynkowej (Sztompka, 2002, s. 278-279). Uruchomienie mechanizmów wolnorynkowych wywołało wiele zmian w gospodarce, przyczyniło się także do powstania nowego u nas zjawiska – bezrobocia. Równocześnie zmienił się w sposób znaczący wymiar jawny i ukryty poradnictwa.

Można było zauważyć, że zaczęto inaczej rozumieć termin poradnictwo zawodowe, do którego nazwy dodano człon „edukacyjne”. Poradnictwo edukacyjno-zawodowe określano jako całościowy proces wspierający człowieka w jego wyborach zawodowych. Proces ten zaczęto wiązać z edukowaniem do konstruowania wizji całościowej aktywności zawodowej oraz z pomocą w „momentach krytycznych” życia zawodowego. Zaczął być on utożsamiany zarówno z poradnictwem indywidualnym/grupowym, jak i z edukowaniem do pomagania sobie samemu w „punktach zwrotnych” rozwoju zawodowego.

Następujące zmiany na rynku pracy, zwiększyły także zapotrzebowanie na poradnictwo zawodowe dla innych grup wiekowych, nie tylko dla dzieci i młodzieży. Trudność w przystosowaniu się do zmian w niestabilnej rzeczywistości, wzrastająca lawinowo ilość informacji nt. zawodów, dróg kształcenia, nowego rynku pracy, występowanie zagrożenia bezrobociem spowodowały, że znacznie rozszerzyły i zróżnicowały się grupy klientów. Poradnictwo zawodowe odeszło od praktyk diagnostycznych i selekcyjnych, a stało się towarzyszeniem w procesie całościowym. Doradca nie mógł koncentrować się tylko na sferze zawodowej w życiu ludzi bowiem wykonywanie zawodu zaczęło ujmować w kontekście całego życia człowieka. Zaczęły bowiem docierać do Polski idee poradnictwa znane na zachodzie Europy, a w związku z tym pojawiła się wśród teoretyków i praktyków potrzeba szerszej dyskusji na temat zachodzących zmian. W roku 1990 prof. Wanda Rachalska przy współudziale dyrektora KUP Włodzimierza Trzeciaka powołała Stowarzyszenie Doradców Szkolnych i Zawodowych Rzeczypospolitej Polskiej, najpierw zostając jego przewodniczącą, później Honorową Przewodniczącą.

Stowarzyszenie Doradców Szkolnych i Zawodowych Rzeczypospolitej Polskiej, zarejestrowane zostało przez Sąd Wojewódzki w Warszawie w dn. 31 X 1990 roku, a działalność rozpoczęło w roku 1991. Od 1999 r. SDSiZ RP jest członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Poradnictwa Edukacyjnego i Zawodowego (International Association for Educational and Vocational Guidance – IAEVG/ AIOSP) zrzeszającego ponad 60 krajów świata. Powstały też lokalne oddziały SDSiZ w: Szczecinie, Kielcach, Częstochowie, Wałbrzychu. Członkowie pełnili w nich funkcje i podejmowali zadania na zasadach wolontariackich, a nie zatrudnienia.

W początkowym okresie SDSiZ RP skupiało w swych szeregach ponad 300 osób profesjonalnie zajmujących się orientacją i poradnictwem zawodowym, zatrudnionych zarówno w resorcie edukacji, resorcie pracy a także resorcie zdrowia. Stanowiło platformę wymiany myśli, prowadziło działalność metodyczną, doskonalenie zawodowe, działalność opiniotwórczą i lobbging oraz działalność naukowo-badawczą. Ważnym obszarem działań była współpraca międzynarodowa. Doradcy zrzeszeni w Stowarzyszeniu zajmowali się poradnictwem zawodowym dla młodzieży, dla osób dorosłych, dla niepełnosprawnych, bezrobotnych itp. Ich duży potencjał intelektualny i entuzjazm spowodował, że działalność Stowarzyszenia mogła być wiązana z profilaktyką społeczną i łagodzeniem skutków bezrobocia, występującego w gospodarce rynkowej.

Członkowie Stowarzyszenia mieli ścisłe kontakty z naukowcami z zagranicy, przede wszystkim z Niemiec. Opracowywali wiele materiałów z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego, brali udział w opracowaniu 300 Teczek Informacji o Zawodach oraz ulotek o zawodach i specjalnościach, które zostały przekazane do urzędów pracy i poradni psychologiczno-pedagogicznych, przeprowadzali ogólnopolskie szkolenia dla doradców zawodu zatrudnionych w urzędach pracy i poradniach psychologiczno-pedagogicznych, brali udział w opracowywaniu scenariuszy treningów edukacyjnych *Wizje Kariery*, a także programu *Doradca 2000*, który wspomagał pracę doradcy zawodu w urzędach pracy. Realizowali projekt *Ścieżki Kariery* czyli systemowe przygotowanie młodzieży do wejścia na rynek pracy. Dokonywali dystrybucji metod oraz informacji zawodowej. Ówczesny system poradnictwa kariery w resorcie oświaty a także w resorcie pracy i polityki społecznej opisał szeroko w swojej książce Marcin Szumigraj (2011)

Stowarzyszenie Doradców Szkolnych i Zawodowych RP organizowało coroczne konferencje szkoleniowe połączone z Krajowym Zjazdem Członków. Od chwili zaistnienia Stowarzyszenia odbyło się kilkanaście zjazdów, organizowanych w różnych miastach Polski. W każdym zjeździe uczestniczyło zawsze około 80-100 doradców. Zainicjowano też wydawanie biuletynu, pod nazwą *Poradnictwo Zawodowe*. Za jego pośrednictwem, mogły być przekazywane członkom informacje o celach, zadaniach i osiągnięciach Stowarzyszenia. Czasopismo ułatwilo także integrację członków, mogło zaspokajać potrzebę afiliacji, stwarzało możliwość wypowiedzenia się na łamach, stymulowało funkcję ekspresywną stowarzyszenia.

Podejmowane były także działania opiniodawcze i lobbng. Członkowie brali udział w pracach Forum Poradnictwa Zawodowego przy Biurze Koordynacji Kształcenia Kadr a także w pracach Krajowego Ośrodka Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej związanych z koncepcją utworzenia nowego stanowiska – szkolny doradca zawodu – w gimnazjach, szkołach zawodowych i liceach. Ponadto Stowarzyszenie prowadziło ożywioną działalność naukowo-badawczą i kontynuowało szeroką współpracę międzynarodową. Członkowie brali czynny udział w międzynarodowych konferencjach AIOSP w Berlinie, Vancouver, Paryżu, Warszawie (szerzej: Wojtasik, 2006).

W tym czasie, po napisaniu rozprawy habilitacyjnej, i podjęciu pracy na stanowisku profesora w Dolnośląskiej Szkole Wyższej, zostałam przewodniczącą Stowarzyszenia. Jego idea była mi tym bardziej bliska, że podstawą mojej pracy habilitacyjnej były dwie książki: *Doradca zawodu – studium teoretyczne z zakresu paradoznawstwa oraz Warsztat doradcy zawodu*. Aspekty psychologiczno-pedagogiczne. Pierwsza książka składała się z dwóch części. W pierwszej analizowałam podstawowe terminy: poradnictwo, poradnictwo zawodowe, doradca, doradca zawodu. Zastanawiam się kto może być doradcą i kim może być doradca. Druga część pracy w całości była poświęcona charakterystyce modeli działalności doradcy zawodu. W pięciu rozdziałach omówiłam pięć modeli działalności doradców: eksperta, informatora, konsultanta, spolegliwego opiekuna i leseferystę. Modele te funkcjonują po dzień dzisiejszy w literaturze i stanowią podstawę do dyskusji związanych z funkcjonowaniem doradcy we współczesnym świecie. Wykorzystane zostały również do opracowania scenariusza warsztatu, który był prowadzony w doskonaleniu doradców w Polsce i kształceniu studentów psychologii w Uniwersytecie w Patras (Grecja).

Druga książka omawia pedagogiczno-psychologiczne aspekty warsztatu doradcy zawodu. Staralam się odpowiedzieć na zasadnicze pytania związane z warsztatem pracy doradcy: Kto i w jakim zakresie pomaga? Komu udzielana jest pomoc? Jak pomagać? Z książki tej korzysta wielu praktyków poradnictwa. Posłużyła także psychologom do utworzenia narzędzia diagnostycznego do badania oczekiwań doradczych (por. Paszkowska-Rogacz, 2010, s. 125-141)

Największym dokonaniem Stowarzyszenia było zorganizowanie w dniach 29-31 maja 2002 roku w Warszawie Światowego Kongresu Poradnictwa Zawodowego „Doradca – profesja, pasja, powołanie”, pod honorowym patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, w którym uczestniczyło 430 doradców i naukowców z 36 krajów świata. W kongresie wzięło udział 170 doradców z Polski i 260 reprezentujących 35 innych krajów świata na wszystkich kontynentach. Wśród zagranicznych uczestników najliczniejszą grupę stanowili Niemcy około 40 osób, z Finlandii było około 30 osób z Kanady ponad 20 osób. Uczestnikami byli

przede wszystkim doradcy i pracownicy nauki, ale także nauczyciele szkół różnych szczebli, politycy, działacze społeczni. Współorganizatorami Kongresu byli: Międzynarodowe Stowarzyszenie AIOSP, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu oraz Krajowy Urząd Pracy. Znaczącego wsparcia w organizacji tej konferencji udzieliła Komisja Europejska Dyrekcja Generalna Edukacji i Kultury pod auspicjami The International Association for Educational and Vocational Guidance (AIOSP/IAEVG). Byłam przewodniczącą Naukowego Komitetu Programowego, natomiast Komitetowi Organizacyjnemu przewodniczył Wojciech Kreft, a jego zastępcami byli Ewa Jańczak-Obst i Włodzimierz Trzeciak.

Wystąpienia i dyskusje podczas Kongresu koncentrowały się wokół zagadnień ułożonych w dziesięciu grupach tematycznych: 1) Teoretyczne założenia pracy doradcy zawodu; 2) Kształcenie i doskonalenie zawodowe doradców w różnych krajach; 3) Pasja i powołanie w działalności doradczej; 4) Zróżnicowanie pracy doradcy w zależności od grup klientów; 5) Specyfika działalności doradców profesjonalnych i nieprofesjonalnych; 6) Warsztat pracy doradcy zawodu; 7) Wykorzystanie technik multimedialnych w pracy doradcy; 8) Nowe obszary działalności doradcy zawodu; 9) Rola doradcy w przeciwdziałaniu bezrobociu; 10) Zadania eurodoradcy w integracji europejskiej (Wojtasik, Kargulowa 2003).

Otwarcie konferencji miało uroczysty charakter. Miałam zaszczyt jako Przewodnicząca Stowarzyszenia otworzyć jej obrady wraz z Prezydentem Międzynarodowego Stowarzyszenia IAEVG doktorem Bernhardem Jenschke. W tej części wystąpili również Minister Pracy i Polityki Społecznej prof. Jerzy Hausner, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu Włodzimierz Paszyński oraz przedstawiciel Komisji Europejskiej John McCarthy. Minutą ciszą uczciliśmy pamięć prof. Wandy Rachalskiej.

Pytanie o doradcę postawione w tytule konferencji (kim on ma być?) było nie tylko pytaniem o jego kompetencje, wykształcenie, przygotowanie zawodowe czy przynależność organizacyjną, ale pytaniem o jego tożsamość. Próbując odpowiedzieć na nie, głos zabrali trzej profesorowie: Aleksander Nalaskowski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Bernd Joachim Ertelt z Wyższej Szkoły Federalnej w Mannheim i William E. Schulz z Counseling Education na Uniwersytecie Manitoba w Kanadzie.

Doradcy i naukowcy z Polski wygłosili wiele ważnych referatów, które spotkały się z dużym uznaniem badaczy z Zachodu. Szczególną uwagę zwrócił wykład inauguracyjny profesora Mieczysława Malewskiego (DSW) pt. Poradnictwo wobec zmieniających się wzorów ludzkiego życia. Bardzo ważne i nowatorskie były również wypowiedzi profesor Alicji Kargulowej (UZ) Doradca we współczesnym (nie)ładzie społecznym oraz profesora Augustyna Bańki (UAM) Transnacionalne poradnictwo zawodowe jako profesja, pasja oraz misja w kontekście zmian w wymiarze europejskim. Moje wystąpienie spotkało się również z zainteresowaniem doradców z zagranicy i z Polski. Nosilo tytuł: Rozterki i niepokoje polskiego doradcy w realiach ponowoczesnego świata. Podsumowania obrad kongresu dokonał nestor pedagogiki pracy profesor Tadeusz W. Nowacki. Wydarzenie to uznaję za jedno z przełomowych w swojej biografii.

Znaczna część ważnych referatów ukazała się drukiem w publikacji *Doradca – profesja, pasja, powołanie*, pod red. B. Wojtasik i A. Kargulowej, Warszawa 2003, wydanej w języku polskim. Druga monografia, która ukazała się jako pokłosie Kongresu, to artykuły zagranicznych gości, i niektórych polskich naukowców, którzy przetłumaczyli swoje wystąpienia na język angielski. Referaty obcojęzyczne zostały wydane w książce *Counsellor – profession, passion, calling*, pod red. E. Kalinowskiej, A. Kargulowej, B. Wojtasik (Wyd. Nauk. DSW, Wrocław). Czterdzieści artykułów zostało w niej zebranych w 7 rozdziałach: 1) Wprowadzenie do kluczowych zagadnień konferencji, 2) Kulturalny kontekst poradnictwa, 3) Ekonomiczny i polityczny kontekst organizacji poradnictwa kariery, 4) Doradcy w różnych krajach, 5) Workshop doradców kariery, 6) Poradnictwo internetowe oraz 7) Młodzi ludzie jako grupa klientów. W zestawieniu ilościowym okazało się, że najwięcej publikacji było z Polski (14), Kanady (7), Niemiec (5), USA (4), Szwecji (4), Portugalii (5), Włoch (3), Finlandii (2), Austrii (2), Grecji (2), Argentyny (2), Indii (2). Opublikowano po jednym artykule z: Wielkiej Brytanii, Danii, Hiszpanii, Irlandii, Holandii, Węgier, Francji i Portugalii.

Kongres był niewątpliwie świetną promocją polskiego poradnictwa zawodowego na arenie międzynarodowej. Otworzyły się granice, zostały nawiązane nowe kontakty z przedstawicielami nauki z krajów rozwiniętych. Otworzyło to drogę do wspólnych projektów badawczych, wizyt i staży studyjnych czy roboczych kontaktów z doradcami innych państw. Proces ten przybrał na sile po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

W tym okresie (do 2004 roku) rozwinęło się także psychologiczne poradnictwo zawodowe. Ukazały się dwie ważne monografie: A. Bańki (1995) *Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy. Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym*, oraz A. Paszkowskiej-Rogacz (2003) *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*. Również pedagodzy publikowali bardzo interesujące książki dotyczące poradnictwa zawodowego: Piorunek M. (2004) *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji*, i z zakresu poradoznawstwa: Alicja Kargulowa, (2004) *O teorii i praktyce poradnictwa*. Podręcznik akademicki.

Poradnictwo kariery – refleksyjne (re)konstruowanie osobistej kariery przez osoby radzące się (okres po 2004 r. do chwili obecnej)

Jako następny okres rozwoju poradnictwa datuję czas po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej (po 2004 r.) do dziś. Uważam, że wiąże się on z podjęciem ściślejszych kontaktów z naukowcami z zagranicy i wzajemną wymianą wiedzy i doświadczeń, rozwojem myśli poradoznawczej i powstawaniem nowych stowarzyszeń i organizacji. Owocuje to kolejnymi zmianami w zakresie samego poradnictwa zawodowego. Zmiany te opisałam w książce *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*. (Wojtasik, 2011), ale ich symptomy były zauważalne już wcześniej.

Przede wszystkim zmianie uległa nazwa poradnictwa, zaczęto używać terminu poradnictwo kariery. Kiedy karierę określano w sposób tradycyjny, liniowo – od urodzenia do późnej starości, była ona wiązana z ciągłym rozwojem, doskonaleniem zawodowym, nabywaniem kompetencji, a nawet osiąganiem mistrzostwa w zawodzie. Inne rozumienie to kariera jako mozaika epizodów życia. W poradnictwie zawodowym wzięto pod uwagę, że w ponowoczesnej codzienności droga życiowa, kariera nie przebiega liniowo, ale jest poszarpana, mozaikowa, niepewna. Może następować przeskok przez fazy rozwoju zawodowego, życiowego czy cofnięcie się do poprzednich faz. Droga rozwoju zawodowego nie prowadzi do jednego celu, cele są ruchome, zatem można mówić o biografii, która nie jest tak, jak kariera czy droga, ukierunkowana na osiągnięcie celu, jest narracją, opowieścią, konstruowaniem tożsamości (Wojtasik, 2003 b).

Poradnictwo kariery zaczęto postrzegać jako sekwencję interwencji wspomagających, jako długofalowy, jednakże zmienny i nieciągły proces, który ma na celu wspieranie człowieka w poszukiwaniu optymalnych dróg realizacji aktywności zawodowej. Założono, że obecnie rola poradnictwa polega na wspieraniu jednostki w indywidualnym uczeniu się nie tylko refleksyjnego konstruowania, ale i rekonstruowania wciąż na nowo własnej biografii (zawodowej). Inną rolę wyznaczono doradcy zawodu, poszerzono jego zadania i dostrzeżono zróżnicowane grupy jego klientów. Doradca towarzyszy jednostce na drodze życia, wspiera ją w indywidualnym uczeniu się i (re)konstruowaniu biografii. Jego pomoc jest długofalowa i mieści się w modelu dialogowo-liberalnym. Klient sam podejmuje decyzje i jest za nią odpowiedzialny, natomiast doradca pomaga mu w tzw. momentach krytycznych lub punktach zwrotnych jego życia (Wojtasik 2003a). Poradnictwo kariery niesie pomoc już nie tylko dzieciom i młodzieży, ale także osobom dorosłym. W takiej sytuacji nie można już mówić o profesji „doradcy zawodu” ale raczej „doradcy życiowego”, doradcy szeroko pojmowanej kariery a nawet biografii (Wojtasik, 2003b).

Poradnictwo „wyszło” ze szkoły, a kwestie związane z pracą zawodową rozpatrywać zaczęto w perspektywie teorii całożyciowego uczenia się (*lifelong learning*). Stąd uznano, że budowanie edukacji całożyciowej jest możliwe w oparciu o profesjonalne całożyciowe poradnictwo zawodowe/kariery (*lifelong career guidance*). Poradnictwa takiego oczekują nie tylko osoby bezradne, które nie potrafią się uporać z problemami zawodowymi. Obecnie już poradnictwo jest najczęściej kierowane do osób zaradnych, które mają przejściowe

trudności lub wątpliwości. Dzięki działaniom poradniczym następuje łagodzenie ich lęków i niepewności życia codziennego. Biorą się one stąd, że podmiotem na rynku zatrudnienia jest samotna jednostka „nieskrępowana” związkiem małżeńskim, rodzinnym czy posiadaniem dzieci. Coraz większa rzesza ludzi postawiona przed dylematem rodzina, albo jej brak – wybiera pluralistyczną nieciągłą trajektorię biografii. Rozluźniają się więzi międzyludzkie, człowiek czuje się osamotniony, refleksyjnie analizuje swoją sytuację i czasem poszukuje pomocy (Beck, 2002, s. 177-179, 139). Pomimo, że niesłuchanie trudno jest planować karierę zawodową (życiową), jednak skazani jesteśmy na ustawiczne wybieranie. Decyzje o wykształceniu, małżeństwie, pracy nie tylko mogą, ale muszą być podejmowane.

U. Beck nazywa tę sytuację przejściem od biografii normalnej do biografii wyboru (2002, s. 202). podkreśla, że decyzje wymagają zarówno w sferze prywatnej, jak i zawodowej, refleksyjnego konstruowania i rekonstruowania (wciąż na nowo) biografii.

Inne zmiany stanowiące niejako kontekst dla przekształceń poradnictwa zawodowego/kariery lub jego efekty to nowopowstałe organizacje formalne i nieformalne. Uczniowie Profesor Alicji Kargulowej, obecnie profesorowie i adiunkci, utworzyli swoją „szkołę poradniczą” i zrzeszyli się w formalnej organizacji – Naukowym Towarzystwie Poradniczym (NTP).

Także moje odkrycia i przemyślenia kontynuują młodzi badacze, którzy pod moim kierunkiem napisali prace doktorskie: Alicja Czerkawska (obecnie dr hab. profesor DSW), Joanna Minta, Joanna Kłodkowska i Michał Mielczarek.

Ważnym wydarzeniem w rozwoju poradnictwa kariery w Polsce było otwarcie w roku 2013 Katedry UNESCO Całozyciowego Poradnictwa Zawodowego w Instytucie Pedagogiki w Uniwersytecie Wrocławskim. Katedra organizuje spotkania badaczy i praktyków poradnictwa, a gośćmi jej byli znani na całym świecie badacze poradnictwa kariery prof. Jean Guichard, prof. Mark Savickas, prof. Maria Eduarda Duarte, prof. Valerie Cohen Scali.

Od 2012 r. NTP, przy wsparciu Dolnośląskiej Szkoły Wyższej wydaje dwujęzyczne czasopismo *Studia Poradnicze / Journal of Counselling*, które zostało umieszczone w 2015 roku na liście czasopism punktowanych MNiSW i zajmuje w rankingu polskich czasopism wysokie miejsce. Osobami ściśle współpracującymi są profesorowie Alicja Kargulowa, Elżbieta Siarkiewicz i doktor Anna Bilon. Czasopismo umożliwia wymianę myśli, doświadczeń, wniosków z badań prowadzonych w Polsce i zagranicą.

W tym okresie opublikowanych zostało wiele znaczących monografii i artykułów, które były związane ściśle z rozwojem poradnictwa kariery: Drabik-Podgórna (2005, 2009), Bańka (2007), Piórunek (2009), Szumigraj (2011), Minta (2012), Szarzyńska – Mazurek (2013). Znaczące były też monografie i artykuły nie związane bezpośrednio z poradnictwem zawodowym, ale z szeroko pojętym poradnictwem: Kargulowa (2004, 2009), Siarkiewicz (2010), Bilon (2010), Czerkawska (2013), Kłodkowska (2014).

Jak widać w ewolucji poradnictwa w Polsce ogromne znaczenie miało i nadal ma wymiana wzajemnych doświadczeń i zrzeszanie się zarówno praktyków, jak i teoretyków – poradniców w stowarzyszeniach i towarzystwach naukowych w: Stowarzyszeniu Doradców Szkolnych i Zawodowych RP, Narodowym Forum Doradztwa Kariery, Naukowym Towarzystwie Poradniczym czy Międzynarodowym Stowarzyszeniu AIOSP/IAEVG.

Podsumowanie

W związku ze zmianami społeczno-kulturowymi nastąpiła dekonstrukcja modelu działalności doradcy i zmiana podstawowych zadań poradnictwa. Można wyróżnić w jego rozwoju trzy okresy. Przed przełomem w Polsce prym wiodło poradnictwo (doradztwo) zawodowe, które miało charakter dyrektywny. W praktyce stosowano wiele rozmaitych testów, kwestionariuszy, a decyzje zawodowe były najczęściej podejmowane „za” jednostkę. Po roku 1989 nastąpiła stopniowa zmiana paradygmatu, poradnictwo edukacyjno-zawodowe miało głównie na celu edukację jednostki (bądź grupy) do planowania kariery (drogi zawodowej/życiowej). Po roku 2004, kiedy Polska wstąpiła do Unii, zmieniły się zadania, które teraz są związane ze wspieraniem przez doradcę indywidualnego uczenia się refleksyjnego (re)konstruowania własnej biografii, wspieraniem jednostki w tolerancji lęków i niepewności, braniu odpowiedzialności za własne wybory życiowe, własne życie. Podejście to jest utożsamiane

z modelem liberalno-terapeutycznym. Wraz ze zmianą podejścia, zmieniła się nazwa poradnictwa – obecnie mówi się o poradnictwie kariery a nawet szerzej o poradnictwie biograficznym.

Doradca nie wybiera już zawodu za osobę radzącą się a nawet wspólnie z nią. Zaniechał także edukowania do planowania kariery zawodowej, ponieważ nie można planować kariery linearnie, a edukowanie osób radzących się zakłada aktywność przede wszystkim doradcy. Jednostka w zindywidualizowanym społeczeństwie uczy się rozumieć samą siebie, doradca wspiera ją w jej samodzielnych dążeniach. Jest liberalnym terapeutą, który wspomaga w uczeniu się nabywania umiejętności przewidywania niebezpieczeństw, obchodzenia się z lękiem i niepewnością. Wspiera jednostkę także w uczeniu się refleksyjnego konstruowania i rekonstruowania własnego projektu biografii.

Refleksyjne (re)konstruowanie osobistej kariery związane jest z nastawieniem na dokonywanie ciągłych wyborów w sytuacji ryzyka i zmiany. Wymaga gotowości do bycia elastycznym, niestrzymania się sztywno dokonywanych wyborów, otwarcia na nowe doświadczenia życiowe, wykorzystania niezaplanowanych zdarzeń. Ważna jest samoobserwacja, samointerpretacja i nastawienia na przepływ kompetencji i wiedzy z jednej sfery życia do drugiej. Pojawilo się przyzwolenie na popełnianie błędów, umiejętność radzenia sobie z porażką. Najważniejsza stała się aktywność w rozwijaniu własnej tożsamości.

Jak będzie zmieniał się dalej model działalności doradcy we współczesnym świecie? Czy doradca kariery będzie terapeutą, który wycisza lęki i niepewności, coachem, który pomaga rozwiązywać życiowe problemy i wybrać optymalną ścieżkę kariery zawodowej? A może doradca będzie pełnił rolę mentora? Każdy bowiem ekspert w dowolnej dziedzinie może stać się w jej zakresie merytorycznym doradcą. Można przewidywać, że poszukiwani będą doradcy dyrektywni ponieważ jest zapotrzebowanie na rynku na start-up. Specjalista w tym zakresie doradzi, jak założyć własną firmę, skąd pozyskać dotację, jak działać na rynku. Niektórzy klienci chcąc szybkich wyników i porad będą oczekiwać doradcy dyrektywnego, eksperta, mentora, który „będzie wiedział lepiej” i wskaże najlepsze drogi rozwoju zawodowego/zyciowego, pozwoli perfekcyjnie przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej, skoryguje cv, list motywacyjny.

Jednocześnie wydaje się jednak, że nadal oczekiwani będą doradcy liberalni, których rola polega na wspieraniu klientów w dokonywaniu wyboru własnej drogi życiowej i kształtowaniu swojej tożsamości. Taki doradca na ogół dąży do tego, by jak najlepiej zrozumieć klienta, aby ten mógł przy jego wsparciu sam kształtować swoją tożsamość, wyciszy lęki, niepewności, wysłucha, wesprze w rekonstruowaniu drogi życiowej.

Zmiany zadań i ról doradcy mogą spowodować, że doradcy nowej generacji będą inaczej kształceni. Będą przygotowywali się jednocześnie do roli diagnosty – eksperta, ale też do roli „tłumacza” który „przekłada wypowiedzi”, ułatwia porozumienie między uczestnikami społecznego dyskursu, podtrzymuje dialog, zapobiega zniekształceniom komunikacji.

Literatura

- Bańka, A. (red.). (1992). *Bezrobocie. Podręcznik pomocy psychologicznej*. Poznań, Wyd. PRINT-B.
- Bańka, A. (1995). *Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy. Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym*. Poznań Wyd. PRINT-B.
- Bańka, A. (2003). Transnarodowe poradnictwo zawodowe jako profesja, pasja oraz misja w kontekście zmian w wymiarze europejskim. W: B. Wojtasik, A. KargulowA (RED.), *Doradca – profesja, pasja, powołanie*. Warszawa: Wyd. Perspektywy.
- Bańka, A. (2007). *Psychologiczne doradztwo karier*. Poznań, Wyd. PRINT-B.
- Beck, U. (2002). *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wyd. Naukowe SCHOLAR.
- Beck, U. (2002). *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wyd. Naukowe SCHOLAR.
- Bilon, A. (2010). Poradownictwo wobec ogólnej refleksji nad poradnictwem. *Edukacja Dorosłych nr 1*.
- Czerkawska, A. (2004). *Rozwiązywanie problemów zawodowych w sytuacji poradniczej* (nie opublikowana praca doktorska)

- Czerkawska, A. (2013). *Poradnictwo egzystencjalne*. Wrocław: Wyd. Naukowe DSW.
- Drabik-Podgórna, V. (2005). *Innowacja edukacyjna w poradnictwie zawodowym. Aplikacja rozwiązań francuskich*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Drabik-Podgórna, V. (2009). *Poradnictwo w perspektywie personalizmu dialogicznego*. W: A. Kargulowa (red.), *Poradzoznawstwo. Kontynuacja dyskursu*. Warszawa.
- Kalinowska, E., Kargulowa, A., Wojtasik, B. (red.). (2003). *Counsellor – profession, passion, calling*. Wrocław.
- Kargulowa, A. (1997). *Praca poradni wychowawczo-zawodowej*. Instytut Wydawnictwa CRZZ.
- Kargulowa, A. (2003). *Doradca we współczesnym (nie)ładzie społecznym*. W: B. Wojtasik, A. Kargulowa (red.), *Doradca – profesja, pasja, powołanie*. Warszawa: Wyd. Perspektywy.
- Kargulowa, A. (2004). *O teorii i praktyce poradnictwa. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Kargulowa, A. (red.). (2009). *Poradzoznawstwo – kontynuacja dyskursu: podręcznik akademicki*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Kłodkowska, J. (2014). *Radzenie sobie pracowników ze zmianami w organizacjach*, Wyd. Naukowe DSW, Wrocław.
- Malewski, M. (2003). *Poradnictwo wobec zmieniających się wzorców ludzkiego życia*. W: B. Wojtasik, A. Kargulowa (red.), *Doradca – profesja, pasja, powołanie*. Warszawa: Wyd. Perspektywy.
- Mielczarek, M. (2015). *Polityka aktywizacji w praktyce działania pola pomocowego Powiatowego Urzędu Pracy. (Auto)etnograficzne studium*. Nie opublikowana praca doktorska.
- Minta, J. (2012). *Przesilenia życiowe w konstruowaniu kariery. Przesłania dla poradnictwa*. Nie opublikowana praca doktorska.
- Minta, J. (2012). *Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Paszkowska-Rogacz, A. (2003). *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Paszkowska-Rogacz, A. (2010). *Kwestionariusz oczekiwań doradczych – empiryczna weryfikacja koncepcji Bożeny Wojtasik. Edukacja Dorosłych nr 1*.
- Piorunek, M. (2004). *Projektowanie przyszłości edukacyjno-zawodowej w okresie adolescencji*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM.
- Piorunek, M. (2009). *Bieg życia zawodowego człowieka. Kontekst transformacji kulturowych*. Poznań: Wyd. UAM.
- Rachalska, W. (1987). *Problemy orientacji zawodowej*. Warszawa: Wyd. WSiP.
- Siarkiewicz, E., (2010). *Przesłonięte obszary poradnictwa. Realia – iluzje – ambiwalencje*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski.
- Szarzyńska-Mazurek, E. (2013). *Perspektywa przypadkowych zdarzeń w karierach doradców zawodowych*. Lublin: Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Szumigraj, M. (2011). *Poradnictwo kariery. Systemy i sieci*. Warszawa.
- Sztompka, P. (2002). *Socjologia*. Kraków: Wyd. Znak.
- Wojtasik, B. (1993). *Wybór doradcy zawodu przez młodzież, rodziców i nauczycieli*. Wrocław: Wrocławska Oficyna Wydawnicza.
- Wojtasik, B. (1994). *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradzoznawstwa*. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wojtasik, B. (1997). *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty psychologiczno-pedagogiczne*. Warszawa: Wyd. Szkolne PWN.
- Wojtasik, B., Kargulowa, A. (red.). (2003). *Doradca – profesja, pasja, powołanie*. Warszawa.
- Wojtasik, B. (2003a). *Rozterki i niepokoje polskiego doradcy w realiach ponowoczesnego świata*. W: B. Wojtasik, A. Kargulowa (red.), *Doradca – profesja, pasja, powołanie*. Warszawa: Wyd. Perspektywy.
- Wojtasik, B. (2003b). *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności. Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja. Codzienność jako miejsce i źródło uczenia się*. Numer specjalny.
- Wojtasik, B. (2006). *Stowarzyszenie Doradców Szkolnych i Zawodowych RP*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku* (t. 5). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- Wojtasik, B. (2011). *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Zielińska-Pękał, D. (2009). Poradnictwo a świat mediów, czyli o poradnictwie zapośredniczonym. W: A. Kargulowa (red.), *Poradnictwo. Kontynuacja dyskursu*. Warszawa.